

- Vrono, 1983 – Vrono E. M. Do pytannya pro diahnozyku suyitsydal'noyi povedinky pry ryznykh variantakh depresiyi u ditey i pidlitkiv // Naukovi i orhanizatsiyni problemy suyitsydolohiyi / Vrono E. M. – M., 1983. S. 80-89.
- Vyhots'kyy, 1996 – Vyhots'kyy L. S. Pedahohichna psykhohohiya. / Vyhots'kyy L. S. M., 1996. 105 s.
- Hruzman, 2008 – Hruzman Henrikh Slovo pro samohubstvo / Henrikh Hruzman – Nahariya , 2008. – 134 s.
- Dyurkheym, 1994 - Dyurkheym E. Samohubstvo (sotsiolohichnyy etyud). / Dyurkheym E. M., Dumka, 1994. - 245 s.
- Diahnozyka pidlitkovoyi represyvnosti..., 2004 – Diahnozyka pidlitkovoyi depresyvnosti. Teoriya i praktyka / I. O. Podil's'kyy, O. A. Idobaeva, P. Kheymans. – SPb.: Piter, 2004. – 230 s.
- Efremov, 2004 Efremov B. C. Osnovy suyitsydolohiyi./ Efremov B. C. SPb.: Dialekt, 2004. – 76 s.
- Kompleksni doslidzhennya v suyitsydolohiyi..., 2011 Kompleksni doslidzhennya v suyitsydolohiyi / [Sost. V. V. Kovalev.] – M.: Moskovs'kyy NDI psykhiiatriyi, 2011. – 218 s.
- Meninhyer, 2005 – Meninhyer Karl Avhust. Viyna z samym soboyu./ Meninhyer Karl Avhust – M, 2005– 354 s.
- Oleksandrova, 2002 – Oleksandrova Yu.V. Kharakterystyka psykhohohichnykh osoblyvostey pidlitkiv / Oleksandrova Yu.V. – M., SHU, 2002. – 156 s.
- Suyitsydolohiya u pratsyakh..., 2003 – Suyitsydolohiya u pratsyakh zarubizhnykh vchenykh .Pod red. O.M. Mokhov'ykova. – M., Kohito-Tsentr, 2003 – 187 s.
- Froyd, 1992 – Froyd 3. Smutok ta melankholiya/ Froyd 3. – M.: Prohres-litera, 1992. – 569 s.

Надійшла до друку 12.08.2014

УДК 37.113.41

Наталія Видолоб

УМОВИ ПОДОЛАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДИСКОМФОРТУ ПІДЛІТКІВ

У статті аналізуються мотиви, причини й умови, що спричиняють психологічний дискомфорт у підлітків у сучасному соціальному середовищі, стверджується, що освітнє середовище ХХІ століття, попри нові позитивні фактори, які виникли із становленням незалежності Української держави і відповідно розвитком національних тенденцій у педагогіці та психології, усе ж відкрило й певні недоліки навчально-виховного процесу як у загальноосвітній, так і у вищій школі. Особливо це стосується підлітків, які залишаються психологічно майже незахищеними від агресивного зовнішнього середовища: мікроклімату в сім'ї, «картинки» із телебачення, Інтернету, соціальної нерівності, проявів девіантної поведінки однолітків на вулиці тощо; підкреслюється нагальна потреба за допомогою різних психологічних і педагогічних впливів максимально нівелювати причини й наслідки психологічного дискомфорту сучасних школярів. Психологічний стан сучасного підлітка викликає занепокоєння багатьох фахівців: педагогів, лікарів, психологів. Психологічного захисту потребує, як визнають усі психотерапевтичні наукові школи, майже половина дітей шкільного віку. Але, на жаль, до цього часу не існує ясності щодо оптимальної методики і кількості механізмів захисту психіки дитини від агресивного зовнішнього середовища, також відсутня їх чітка єдина класифікація. Відзначається, що впливів на психіку (позитивних і негативних) підліток зазнає на кожному етапі розвитку, тому потребує уваги психологів, педагогів, які займаються його вихованням. Наставникам необхідно знати якомога більше про фізичні і психологічні особливості кожної дитини в колективі, щоб ціленаправлено передавати знання, уміння, навички, навчати займатися

творчістю, розрізняти красу в житті і мистецтві, дарувати позитив тим, хто поруч, намагаючись не руйнувати психологічний комфорт особи.

Ключові слова: психологічний дискомфорт, психологічний захист, підлітки, сучасна освіта, соціальне середовище.

В статье анализируются мотивы, причины и условия, которые вызывают психологический дискомфорт у подростков в современном социальном среде, утверждается, что образовательная среда XXI века, несмотря на новые позитивные факторы, которые возникли со становлением независимости Украинского государства и соответственно развитием национальных тенденций в педагогике и психологии, все же открыло некоторые недостатки учебно-воспитательного процесса как в общеобразовательной, так и в высшей школе. Особенно это касается подростков, которые остаются психологически почти незащищенными от агрессивной внешней среды: микроклимата в семье, «картинки» по телевидению, интернету, социального неравенства, проявлений девиантного поведения сверстников на улице и т.д.; подчеркивается насущная необходимость с помощью различных психологических и педагогических воздействий максимально нивелировать причины и последствия психологического дискомфорта современных школьников. Психологическое состояние современного подростка вызывает беспокойство многих специалистов: педагогов, врачей, психологов. Психологической защиты требует, как признают все психотерапевтические научные школы, почти половина детей школьного возраста. Но, к сожалению, до сих пор не существует ясности относительно оптимальной методики и количества механизмов защиты психики ребенка от агрессивной внешней среды, также отсутствует их четкая единая классификация. Отмечается, что воздействий на психику (положительных и отрицательных) подросток испытывает на каждом этапе развития, поэтому требует внимания психологов, педагогов, которые занимаются его воспитанием. Наставникам необходимо знать как можно больше о физических и психологических особенностях каждого ребенка в коллективе, чтобы целенаправленно передавать знания, умения, навыки, учить заниматься творчеством, различать красоту в жизни и искусстве, дарить позитив тем, кто рядом, стараясь не разрушать психологический комфорт человека.

Ключевые слова: психологический дискомфорт, психологическая защита, подростки, современное образование, социальная среда.

This article analyzes the motives, reasons and conditions that cause psychological discomfort of teenagers in today's social environment, it is argued that the educational environment of the XXI-st century, in spite of new positive factors that have emerged with the development of Ukrainian independence in accordance with state and national trends in the development of pedagogy and psychology, nevertheless, opened some shortcomings of the educational process, both in general and in higher education. This is especially true of teenagers, who are almost psychologically vulnerable to aggressive environment: microclimate in the family, «pictures» of television, the Internet, social inequality, displays deviant behavior of their peers on the street, etc.; highlights the urgent need through a variety of psychological and pedagogical influences to neutralize on maximum level the causes and consequences of psychological discomfort of modern schoolchildren. The psychological condition of the modern teenager causes anxiety of many professionals: teachers, doctors, and psychologists. Nearly half of school-age children need psychological defense, as it is recognized by all psychotherapeutic scientific schools. Unfortunately, up to now there is no clarity on the optimal method and amount of protection mechanisms of psyche protection of the child from the aggressive environment; we have no clear classification. It is noted that adolescent undergoes the impact on the psyche (positive and negative) at every stage of the development; therefore he requires attention of psychologists, educators, engaged in his education. Mentors should know more about the physical and psychological characteristics of each child in a group in order to transfer the knowledge, skills, abilities, engage the children into creative work and learn them to distinguish the beauty of life

and art, give positive those around, trying not to break down the psychological comfort of the individual.

Keywords: *psychological discomfort, psychological defense, teenagers, modern education, social environment.*

Постановка проблеми. Із раннього дитинства, а особливо у шкільні роки у психіці певної частини дітей виникають і розвиваються механізми, зумовлені негативним впливом середовища на психічний і фізичний стан, тобто активізуються ознаки психологічного дискомфорту, що потребує психологічного захисту, пробудження захисних механізмів психіки юної особистості. Ці механізми захищають свідомість підлітка від негативних емоційних переживань, сприяють збереженню психологічної рівноваги, стабільності. У широкому розумінні термін «психологічний захист» уживається для позначення будь-якої поведінки, яка усуває психологічний дискомфорт, зводить до мінімуму почуття тривоги, пов'язане з усвідомленням дитиною внутрішнього або зовнішнього конфлікту.

Психологічний стан сучасного підлітка викликає занепокоєння багатьох фахівців: педагогів, лікарів, психологів. Психологічного захисту потребує, як визнають усі психотерапевтичні наукові школи, майже половина дітей шкільного віку. Але, на жаль, до цього часу не існує ясності щодо оптимальної методики і кількості механізмів захисту психіки дитини від агресивного зовнішнього середовища, також відсутня їх чітка єдина класифікація. Однак існує ряд захисних механізмів, існування яких визнається всіма авторами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема психологічного дискомфорту підлітків і молоді активно в науково-практичному аспекті займалися П. Каптерев, О. Захаров, В. Леві, А. Леонова, А. Прихожан та ін. Їхні праці зробили вагомий внесок у розробку теоретичних положень зазначеної проблеми. У наш час її теоретичні аспекти певною мірою розкриваються в працях Н. Амінова, І. Аверіної, В. Астапова, Т. Гаврилової, Н. Карпенко, В. Косіка.

Метою написання статті є аналіз мотивів, причин і умов, що спричиняють психологічний дискомфорт підлітків у сучасному соціальному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Освітнє середовище ХХІ століття, попри нові позитивні фактори, які виникли із становленням незалежності Української держави і відповідно розвитком національних тенденцій у педагогіці та психології, усе ж відкрило й певні недоліки навчально-виховного процесу як у загальноосвітній, так і у вищій школі. Особливо це стосується підлітків, які, з одного боку, залишаються психологічно майже незахищеними від агресивного зовнішнього середовища: мікроклімату в сім'ї, коли батьки не мають повноцінної роботи і не можуть забезпечити дитину, «картинки» із телебачення, інтернету, соціальної нерівності, проявів девіантної поведінки підлітків на вулиці тощо. З іншого боку, дитина витримує навчальні навантаження з усіх предметів, які, здається,

ніхто із сучасних науковців і педагогів-практиків об'єктивно не моніторив. У сучасному освітньому полі традиційні форми навчальної діяльності часто невинновдано не використовуються, пропонуються нові, інколи не до кінця перевірені методичні ідеї. Наприклад, теза «Навчити вчитися», яка активно використовується в сучасному дискурсі, на нашу думку, потребує певного коригування. Навчити молоде покоління відшуковувати якусь інформацію не так і складно, тому що більшість юнаків і дівчат з малих літ користуються пошуковими системами інтернету, знають, як за ключовим словом або фразою «відгуглити» інформацію. Але чи мають від того глибинний зиск? Можна, наприклад, знати відомості (у тому числі з наукової літератури, словників – не тільки з інтернету) про будову андронного колайдера. Але чи це ті знання, що відразу допоможуть стати фахівцем з атомної фізики? У будь-якій справі необхідна оптимальна сума знань, умінь і практичних навичок. На нашу думку, в останні роки в методиці викладання шкільних дисциплін мало акцентується на обмеженні обсягів навчальної інформації, яку дитина повинна засвоїти, зокрема змістом підручника, рекомендованого МОН України. Адже це той обсяг, що справді необхідний учневі для оптимального розуміння наукової проблеми: наприклад, правил, визначення та їх практичного застосування з української мови чи розуміння жанрової і видової специфіки твору – з літератури.

Навпаки, інколи молоді вчителі намагаються змусити учнів відшуковувати додаткову інформацію з nereкомендованих МОН України джерел: інтернету, довідкової літератури, таким чином «розпорошуючи» оптимум інформації, яку треба засвоїти учневі: вивчити напам'ять правило, визначення, відшукати застосування цього правила у словах, реченнях, текстах. Адже від надміру навчального матеріалу ефективність і результативність знижується: діти втомлюються, утрачається інтерес до навчання в цілому, тобто створюються умови для психологічного дискомфорту підлітка. Актуальним на сьогодні, на нашу думку, є повернення до обсягів і змісту програми, і підручника з кожної навчальної дисципліни. Інша справа, що підручники і програми теж зазнають від учителів-практиків, методистів, науковців обґрунтованої фахової критики. У будь-якому разі не може учень 10-12-14 років сприйняти навчальної інформації більше, ніж біологічно, фізично чи психічно це можливо у його віці. Саме так бачиться нам оптимізація навчального процесу – у припиненні нагромадження інформації, що не передбачена навчальною програмою.

Дитина відчуває сенс і мету власного життя лише тоді, коли розуміє, що потрібна іншим, що класний колектив і педагоги – це частинка її життя, друга родина. Поведінка підлітка на психологічному рівні формується у процесі спілкування з оточенням. Тому що процес позитивної соціалізації й психологічного комфорту формується перш за все при міжособистісних контактах, залежить від зусиль, що докладаються дитиною, соціального

благополуччя і, власне, психічного здоров'я підлітка. Використовуючи наявну в наукових працях інформацію, підкреслюємо, що взаємодія дитини з навколишнім світом починається на ранніх етапах його розвитку, а за даними деяких дослідників, задовго до його появи на світ. Іншими словами, активно здійснюється ще до шкільного періоду, проходячи різні етапи становлення, наприклад, етап «кризи трьох років», коли дитина активізує діяльність психіки і фізичних процесів, самовизначається щодо навколишнього світу, спрямовує увагу назовні, хоче все знати, а коли не отримує ґрунтовного і терплячого пояснення, стає вередливою, що може спровокувати психологічний дискомфорт у майбутньому [*Психологія: словарь-справочник...*, 2003, с. 150]. Під час навчання в школі істотно розширюється кількість малих соціальних груп, у яких виховується і формується особистість: сім'я, шкільне середовище, клуби за інтересами, спортивні секції тощо. Дитина може порівняти себе з іншими, побачити себе з боку – очима тих, хто поруч. Підлітковий вік є найважливішим у житті людини. Саме на цей період, який прийнято називати пубертатним, припадає друга вікова криза. Нестійкість особистісного стану підлітків у віці від 12 до 16 років пояснюється «перехрещенням» двох чинників, що беруть участь у його формуванні: соціально-психологічного і біологічного. У період бурхливої перебудови організму підліток виявляє особливу поведінкову реакцію, соромиться відкрито виражати свої почуття, у кожного при цьому є свої засоби захисту від прояву фальшивої депресії, хворобливої реакції на грубість [*Психологічний захист...*].

Важливим чинником цього вікового періоду є завищена або занижена самооцінка підлітка, що часто корелює з можливостями досягти результату різними засобами, а інколи спричиняє психологічний дискомфорт. Щоб знівелювати негативні емоції, необхідно сформувати позитивну, емоційно насичену домінанту.

Становлення особистості дитини жодною мірою не означає остаточного її самовизначення, не передбачає позбавлення нервових потрясінь і перевантажень. Навпаки, як нами вже зазначалося, підліток у цьому віковому періоді зазнає великої кількості душевних потрясінь, що пов'язано з його високою соціальною активністю.

Відзначимо, що вплив на психіку (позитивних і негативних) підліток зазнає на кожному етапі розвитку, тому потребує уваги психологів, педагогів, які займаються його вихованням. Наставникам необхідно знати якомога більше про фізичні і психологічні особливості кожної дитини в колективі, щоб ціленаправлено передавати знання, уміння, навички, навчати займатися творчістю, розрізняти красу в житті і мистецтві, дарувати позитив тим, хто поруч, намагаючись не руйнувати психологічний комфорт особи.

Значну роль у запобіганні психологічного дискомфорту відіграє соціальне середовище. Мікроклімат, згуртованість у шкільному колективі,

зокрема його єдність, психологічна сумісність у класі, психологічний клімат, колективна думка і настрої, традиції класу.

Згуртованість шкільного колективу визначається, насамперед, ціннісно-цільовою і мотиваційною єдністю його членів. Саме ці умови характеризують індивідуальну поведінку кожного школяра і ступінь його асимілятивних зв'язків, а також рівень об'єднання навколо навчальної мети, яка є суттєво важливою для класу в цілому. Міра спільності мети, позиційної і мотиваційної єдності в окремому класі і в школі неоднакового рівня розвитку буде різною.

Психологічна сумісність учнів, які навчаються в одному класі, їхні взаємовідносини є також важливою умовою ефективної навчально-виховної взаємодії колективу. Між дітьми, зайнятими спільною діяльністю, виникає проблема психологічної сумісності, яка забезпечує особистісне задоволення від навчання, дружні стосунки в класі, і на цій основі – успіхи в навчанні.

При психологічному комфорті і сумісності учасників навчального процесу поведінка і вчинки одного викликають схвалення і позитивні емоції в інших. При психологічній несумісності поведінка одного учня в класі викликає негативні емоції і недобррозичливе ставлення інших дітей. Більше того, при агресивних (прихованих чи явних) проявах психологічної несумісності навіть розумні дії та вчинки одного з учнів сприймаються іншими надто критично, а часом і вороже. У подібних випадках у шкільному колективі існує постійний психологічний дискомфорт. А це негативно впливає на навчання і на стан фізичного і психічного здоров'я учнів.

Психологічна сумісність багато в чому визначається єдністю переконань, поглядів, інтересів і мотивів діяльності [Махній, 2010]. На цьому ґрунті між школярами виникає симпатія, яка із часом переходить у почуття дружби і прихильності. Розбіжності в поглядах, інтересах, а тим більше в переконаннях майже завжди ведуть до холодності, напруженості, а іноді спричиняють ворожнечу між підлітками. У такій ситуації шкільний психолог чи педагог повинні добиватися єдності в розумінні основних цілей класу і засобів їх досягнення. Це необхідна умова сприятливих міжособистісних відносин. У гармонійно розвинутих шкільних колективах, де єдина цільова спрямованість переважає морально ціннісні соціальні мотиви, кожен цікавиться справами і успіхами всього колективу, турбується про престиж свого класу та віддає всі сили для досягнення колективних цілей.

Для створення оптимальних взаємовідносин вирішальною є не психофізіологічна, а соціально-психологічна сумісність школярів. Соціальна сумісність виникає в тих випадках, коли учні класу визнають в однокласниках, а також у педагогах здатність виконувати взяті на себе соціальні функції, взаємодіяти між собою для досягнення навчального результату. Взаємне (обов'язково позитивне) оцінювання є важливою

умовою їх соціальної сумісності. І звичайно ж, між учнями і вчителями повинна бути взаємна довіра, насамперед, до моральних, психологічних і вольових якостей. Якщо ж клас не довіряє, наприклад, якомусь учневі, то між класом і цим учнем не буде соціальної, а відповідно і психологічної сумісності.

Психологічна сумісність завжди передбачає позитивну атмосферу у процесі навчально-виховної діяльності і спілкування. В умовах сумісної діяльності по досягненню навчальних цілей почуття обов'язку і відповідальності стає вирішальним фактором, який визначає взаємовідносини дітей у класі. Саме цими неофіційними відносинами відповідальної залежності визначається психологічний клімат учнівського колективу.

Психологічний клімат – це та неофіційна атмосфера, яка складається в будь-якому колективі. При здоровому психологічному кліматі діти охоче спілкуються один з одним, схильні до взаєморозуміння. У таких умовах створюється доброзичлива емоційна основа, здатна ефективно вирішувати будь-які завдання.

Не менш важливе значення для протидії психологічному дискомфорту кожної дитини має також моральний клімат колективу в кожному класі і в школі в цілому.

Моральний клімат визначається тим, які цінності в колективі є домінуючими: товарищескість, принциповість, взаємодопомога, висока свідомість або, навпаки, користолюбство, заздрість, жорстокість.

Працездатний, націлений на навчання, згуртований учнівський колектив виникає не відразу – це великий спільний труд педагогів і учнів.

Для успіху такому колективу перш за все потрібен авторитетний учитель, а також неофіційний лідер або лідери, навколо яких сформується позитивне ядро класу.

Будь-які відносини між дітьми починають складатися в результаті комунікації та інших зв'язків, які можуть бути безпосередніми або опосередкованими, заочними, предметними та безпредметними, стійкими та перехідними, особистими та формальними.

На основі соціальних контактів розвивається взаємодія між підлітками, а вже на її основі виникають певні відносини.

Основні умови формування учнівського колективу полягають в ясності цілей, наявності реальної співпраці, сумісності дітей і батьків класу, присутності авторитетного лідера тощо.

На взаємовідносини дітей мають великий вплив особисті якості педагогів, котрі з ними контактують у навчально-виховному процесі, їхні характерологічні особливості, професійна підготовка і компетентність. Своїм стилем роботи, особистою поведінкою, ставленням до дітей, піклуванням про них педагог (класний керівник) значною мірою впливає на формування психологічного клімату учнівського колективу. Особливо негативно діють на взаємовідносини і становлення учнівського колективу

такі риси, як зарозумілість, зверхність, грубість, некомпетентність, підозрілість.

У протилежному разі створюються умови і формуються чинники, що зумовлюють появу психологічного дискомфорту в учнів, що вимушені довгий час перебувати у «психологічній ізоляції».

Найвідомішими, добре дослідженими чинниками дискомфорту дитини шкільного віку є неблагополуччя в сім'ї; низька педагогічна культура сім'ї; недостатній рівень виховної роботи у загальноосвітніх закладах (проявляється у перевантаженості програм навчальним матеріалом, який учень не може засвоїти, що породжує негативізм, опір, намагання «втекти» від навчальної діяльності, почуття власної неповноцінності; прояви негативізму з боку вчителів-вихователів до учнів з моральними вадами; недостатній рівень педагогічної культури вихователів; ізоляція, відсторонення від колективних справ.[*Загальна психологія, 2005, с. 98*].

Зауважимо, що негативні соціальні впливи, що відіграють десоціалізаційну роль у виникненні **психологічного дискомфорту, найчастіше починаються із** прямих десоціалізаційних впливів, які чиняться найближчим оточенням – носієм зразків асоціальної поведінки, антисуспільних орієнтацій і переконань, коли діють антисуспільні норми і цінності, групові приписи, зовнішні поведінкові регулятори, що спрямовані на формування особистості асоціального типу.

Непрямі десоціалізаційні впливи середовища полягають у відсутності необхідних умов для «запуску» провідних механізмів і засобів соціалізації, за допомогою яких здійснюється протидія психологічному дискомфортові підлітка за допомогою зовнішніх і внутрішніх систем регуляції психологічного стану дитини.

У разі психологічного дискомфорту виникає як результат соціального незадоволення відчуження від колективу, особливо це буває з «важкими» учнями внаслідок їхньої слабкої успішності, конфліктів з учителями та однокласниками, це призводить до зниження референтної значущості підлітка та пошуків ним іншого кола спілкування.

Слід зауважити, що, окрім власне соціальних факторів, значну роль у розвитку процесів психологічного дискомфорту відіграють психологічні стани і процеси, наприклад, кризові явища в організмі підлітка, психіці, зокрема нервово-психічні захворювання, акцентуації характеру, відставання в розумовому розвитку, різні фізичні вади, дефекти мови, зовнішня непривабливість, вади конституційно-соматичного характеру; неспецифічні біологічні потреби тощо.

Висновки. Психологічний дискомфорт підлітка, тобто душевне невдоволення, пригніченість, викликані якими-небудь обставинами, у край потребує корекції і негайного впливу. Психологічний захист, його призначення та види самосвідомості не першочергова даність, притаманна людині, продукт її розвитку. При цьому самосвідомість не має своєї

окремої від особистості лінії розвитку, а включається як сторона в процес її реального формування. У ході цього розвитку, у міру того як дитина набуває життєвий досвід, перед нею відкриваються все нові сторони буття, здійснюється глибоке переосмислення життя. Цей процес переосмислення утворює основний зміст її сутності, визначає мотиви її дій і внутрішній зміст тих задач, які вона вирішує в житті.

ЛІТЕРАТУРА

- Загальна психологія, 2005* – Загальна психологія : підручник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, ЗШ. В. Огороднійчук та ін. – К. : Либідь, 2005. – 464с.
- Махній, 2010* – Махній М. М., Скок М. А. Історія психологічної думки : навчальний посібник / Махній М. М., Скок М. А. – Чернігів : ЧНПУ, 2010. – 256с.
- Психологічний захист...* – Психологічний захист, його призначення та види [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/12191010/psihologiya/psihologichniy_zahist_yogo_priznachennya_vidi
- Психология : словарь-справочник...*, 2003 – Психология : словарь-справочник/ ред. Р. С. Немов. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – С.150.

REFERENCES

- Zahal'na psykholohiya, 2005* – Zahal'na psykholohiya : pidruchnyk / O. V. Skrypchenko, L. V. Dolyn's'ka, ZShch. V. Ohorodniychuk ta in. – K.: Lybid', 2005. – 464s.
- Makhniy, 2010* – Makhniy M. M., Skok M. A. Istoriya psykholohichnoyi dumky : navchal'nyy posibnyk / Makhniy M. M., Skok M. A. – Chernihiv: ChNPU, 2010. – 256 s.
- Psykhologichnyy zakhyst...* – Psykhologichnyy zakhyst, yoho pryznachennya ta vydy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://pidruchniki.ws/12191010/psihologiya/psihologichniy_zahist_yogo_priznachennya_vidi
- Psykhologhyia: slovar'-spravochnyk...*, 2003 – Psykhologhyia : slovar'-spravochnyk/ red. R. S. Nemov. – M. : VLADOS-PRESS, 2003. – S.150.

Надійшла до друку 15.08.2014

УДК 159.942

Алла Стеценко

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ФРУСТРАЦІЙНИХ СИТУАЦІЙ

Фрустрація відноситься до шерегу психічних станів. Якщо психічний стан розглядати як загальне поняття щодо явища фрустрації, а саму фрустрацію як поодинокі, конкретне проявлення загального, то важливе значення для подальшого розгляду має зауваження про сутнісні властивості психічних станів. Однак, наведені дефініції можуть нагадувати не думку про визначений детермінізм між ситуацією та психічним станом. Цілком закономірно виникає питання: постання певного психічного стану завше порушується саме певною ситуацією чи ця залежність має довільний чи, принаймні, інваріантний характер? Тобто, чи завжди певна умовна ситуація необхідно веде до виникнення конкретного психічного стану як реактивного утворення чи, можливо, одні й ті ж самі ситуативні умови можуть порушувати довільні психічні стани чи певний шерег можливих? І, відповідно, навпаки, чи може певний стан, наприклад, та ж фрустрація детермінуватися невизначеною кількістю умов діяльності? Для аналізу явища фрустрації суттєве значення має його віднесення до загального шерегу психічних станів, що дає змогу